

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

L. Andersen.

Asnæs Sogn.

1893.

Lars Andersen:

Asnæs sogn.

En historisk skildring.

Kolding.

Konrad Jørgensens bogtrykkeri ved H. P. Warberg.

1893.

Mindet lader som ingen ting,
er dog et lønligt kildepring.
(Grundtvig.)

Om end ikke denne skildring har megen historisk interesse, så kan det måske glæde egnens folk at læse om det livsrøre, her kom frem ved de gudelige forsamlinger, hvor de frø blev lagt, som siden spirede frem i højskole- og friskolebevægelsen. — Men nu først lidt om sognet i almindelighed.

Første afdeling.

Sognets navne, byer o. s. v.

Åsnæs sogn har sit navn af det lille næs, som rager ud i den nu udtørrede Lammefjord og af den ås, der gennemstrøger hele Odsherred, hvorfor det også i ældre tid blev kaldt Åsnæs.

Til sognet hører tre andre byer nemlig: Høve (Høffve), Åstofte (Astofta) og Tolsager (Tolsakræ).

Sognets areal udgør 3540 tdr. land med 335 tdr. hartkorn.

Sognets ejere.

Omtrent fra midten af det 16. århundrede gik det odsherredske gods efterhånden ved mageskifte ind under kronen. Adelen higede efter at få sine ofte spredte fæstegodser afrundede, og kronen, der blev betjent af adelige rådgivere, kom den herved beredvilligt i møde og indlod sig paa mageskifter, hvorved også kronen fik samling på sit gods i forskellige egne af landet, således Odsherred. I almindelighed var det gods, adelen gav i bytte i høj grad udsuget, og tilstanden var her næppe bedre end andet steds.

Med hensyn til det odsherredske gods kan den omstændighed, at det var af særlig interesse for kronen at få det spredte gods, som adelen ejede, ind under Dragsholm len, der i grevens fejde, 1536, kom i kongens besiddelse. Slottet med tilliggende bøndergods i de fire nærmeste herreder var af dronning Margrethe i året 1395 skænket Roskilde bispetol, men var forlenet bort til adelsmænd. Da Sællands

biskop, Joakim Rønno, 1536 blev fængslet og ikke godvillig vilde overgive slottet, blev han, uden tvivl på pinebænken, fravristet sit samtykke til at åbne slottets porte. Fra den tid af var Dragholm et kongeligt slot og len. — —

Rentemesteren, Henrik Müller, fik slottet med dets tilliggende gods udlagt 1664—65 for penge, han havde udlagt i svenskekrigen 1658—59, dog med forbehold af indløsningsret. Müller overtog hver tønde hartkorn bebygget gods for 45 rdl., øde gods for 25 rdl. Landejendommene indbragte imidlertid i denne tid så godt som intet, og da han måtte forrente store pengesummer, måtte han 1688 gøre opbud, hvorefter hovedkreditoren, jøden Teixeira i Hamborg overtog Dragholm med godset, hvoriblandt Odsherreds, i alt 6,265 tdr. hartkorn for 316,793 rdl.

I året 1694 måtte han sælge det til staten for 14 rdl. og derunder pr. td. hartkorn. Så betydelig faldt jordegodserne i Danmark i hin tid, især som en Følge af forordn. af 16. decbr. 1682, der gjorde hovedgårdene ansvarlige for bøndernes skatter og som vederlag gav dem skattefrihed for deres hovedgårdsjorder, ti bøndergodset var som en følge af krig, svære skatter, misvækst og slette åringer i en så ussel forfatning, at næppe en gård af hundrede var i stand til at svare både skatter og landgilde, næppe en af halvtreds skatterne alene og en femtedel af landet lå øde.

Samme år 1694, blev Dragholm med bøndergods, over 1400 tdr. hartkorn ialt solgt for 20,000 rdl.(!) til søhelten Kort Adellers yngste søn, gehejmerraad, stiftamtmand Frd. Chr. Adeler.¹

Fællesskabet.

Som bekendt stod avlsbruget under fællesskabet langt tilbage i udvikling, og dyrkningen af jorden var dårlig og i højeste grad ufuldkommen, skøndt arbejdet, der anvendtes, var stort i forhold til det ringe udbytte, det gav. I bygsåningens tid måtte man op kl. 2 om morgenen, for at »krøge«, d. e. med en krog at dække sæden. Jorden blev både efterårspløjet og forårspløjet, til byg om efteråret og til grøntfoder om foråret, derpå fældet, og endelig kroget. Til pløjning brugte man den gamle danske plov, der var plump og tung, krævede fire heste og stundom seks og altid en dreng til at køre hestene. — I det hele var husdyrene, såvel køer som heste, i en elendig tilstand. Vejene var i høj grad forsømte, om vinteren ufremkommelige; man kørte ofte i til hjulnavene; 3 td. sæd var et stort læs, og kusken måtte så endda gå. Den værste ulæmpe var dog jordernes fællesskab. Om ulæmperne ved dette sidste gør man sig

¹ Efter Ferd. Petersen: »Grevinge sogn«.

i vore dage vanskelig noget begreb. Først havde alle byens bønder den hele bymark i fællig. Den deltes almindelig i tre vange, af hvilke den ene lå til græsning, de andre til rug og byg. Hver mand havde nu ikke blot lod i hver vang, men vangene var igen delte i åse eller mindre dele efter jordbundens forskellige beskaffenhed. Antallet lob ofte op til en eller flere snese, og hver ås var udskiftet til flere gårde. Alle disse lodder var kun højst ufuldstændig skilte fra hverandre, kun vangen havde hegn. Kvæget holdtes på græsgangen eller overdrevet. Men ikke nok hermed. Fællesskabet strakte sig flere steder, især paa øerne, til mere end en by. Af de tre vange havde bønderne ofte den ene i fællig med flere andre til dels forskellige byer. En naturlig følge heraf var, at ingen i øit arbejde gik ud over det nødvendige, og at en virkelig fremgang var umulig.¹

I Høve findes et hus, som kaldes tinghuset, hvor der i ældre tid blev holdt herredsting.

Ved Sejerøbugten ligger Høve skov. I tidsrummet 1580—1665 kom flere nordmænd hertil og lagde deres skibe for anker, der var ladede med bygningmateriale, som de solgte til egnens bønder.

I ældre tid var der en herregård i Asnæs og en i Høve, og rimeligvis har det på altertavlen i kirken nævnte Naxholm været navn på en af gårdene. Men alle spor af dem er forsvundne.

Asnæs kirke.

Kirken er opført i det tolvte århundrede. Til hovedmateriale i murene er bleven brugt den rå eller kløvede kampesten.

I det sekstende århundrede blev den kjøbt af gehejmeråd, stiftamtmand, ejer af Dragsholm Fr. Chr. Adeler.

Indtil 1635 stod der i kirken en mærkelig gammel altertavle fra pavedømmets tid. I dens sted kom en ny smukt udskåren, på hvis forside der findes et billede af Jesus og de to disciple, der vandrer til Emaus. På bagsiden af den står efter en længere Indskrift på latin følgende navne, som måske i den tid har været nogle af sognets ledende mænd:

Niels Jønson Bredal, slotsskriver på Naxholm, ridefoged Hans Jørgensen, sognefoged Kristen Anderson, Høffve, kirkeværger Niels Børresøn i Høffve og Mads Jønson i Asnæs.

¹ Den alm. skildring efter A. D. Jørgensen: 40 fortællinger af fædrelandets historie.

I våbenhuset findes en mindetavle med følgende indskrift:

»Rasmus Nielsen og Kristen Andersen af Høve; hvilke i slaget ved Isted den 25. juli 1850 lede heltedøden, i det de værnede om Danmarks ære og forsvarede vor konges retfærdige sag mod oprør og uretfærdighed.

Dette hædersminde sattes af Asnæs sogns beboere, som inderlig påskjønner deres troskab og hengivenhed for vort elskede fædreland.
Den 16. februar 1851.«

På gangen nedenfor koret findes en ligsten over sognepræsten Kristen Dahl og hans hustru, med indskriften:

»Til Guds og lammets floder
med ære roes og roe et par;
her hviler, som i live var
vor fader og moder.
Hun var en Svane, han en Dahl,
men de fik sving til himlens hal.

Her under hviler
jordiske
tvende, nu hos Gud salige sjæle.
Manden
velærværdige herr. Christen Dahl,
forhen sjælesørger for Asnæs menighed.
Født i Forevesle præstegård d. 9. febr. 1699
død i marts 1765.
Og hustruen
velædle Magrethe Sophie Schenam
født på Kristianshavn d. 20. febr. 1702,
død i oktober 1751.
Gud velsignede dem
med et kærligt og lyksaligt ægteskab,
som varede 21 år.
Frugtbart med 6 kære børn
to af dem alt i den evige ro
fire her i Guds nådiges varetægt.
Guds kærlighed hastede med hende til sin salighed.
Og samme kærlighed opholdt hannem nådig
i hans embeds forelse, som varede på 37 år,
glad hos sine børn i enlighed, som varede på 14 år.
Dette ægtepar levede og døde således,
at både de, som sørge for dem,
og de, som kendte dem,
ere overbeviste og forsikrede,
at hæder ære og dyd fulgte dem i livet,
tro og tolmødighed i døden,
hvilket bliver en klarhed for dem i opstandelsen.
og Gud selv er deres evige del i saligheden.
Altsammen tjenligt til at stille de
sørgende tilfreds,
som lader dette sætte
til anmindelse for så kærlige forældre.«

Når man i ældre tid kom ind på kirkegården i Asnæs, var der en banke, som kaldes »Klokkerhøj«. Her kunde man hver søndag før kirketid træffe folk sidde og nyde den dejlige natur. Nær ved var Lammefjorden, hvor den ene lille båd sejlede efter den anden, hen over den spejklare vandflade. I baggrunden sås den mindeværdige Fårevejle kirke, der gemmer støvet af den bekendte engelske adelsmand Bothwell. Længere tilbage ses de lysegrønne bøgeskove op ad bakkeskråningerne ved Vejrhøj. Det var ret idyllisk at hvile her i det bløde græs, men snart ringede det sammen, og alle måtte da ind at høre, hvad præsten i dag havde at fortælle.

Men nu lidt om

Sognepræsterne.

Kristen Dahl blev født i Faarevejle præstegård den 9. februar 1699. Han giftede sig med Margrethe Sophie Schenam (født på Kristianshavn d. 20. februar 1702, død i oktober 1751). Deres ægteskab varede i 21 år og velsignedes med 6 børn. I 37 år var K. Dahl sognepræst i Asnæs. Han døde i marts 1765 i en alder af 66 år.

Derefter blev Olivarius præst. En søn af ham blev 1795 gift med en datter af provst T. Rasmussen i Grevinge.

Den, der blev præst efter ham, var Johan Henrik Voss. Han blev født d. 25. novbr. 1779. — Efter at have taget eksamen blev han lærer ved Sorø akademi. Han indtrådte i ægteskab med Johanne Frederikke Lindemann (født i Vejle d. 21. juni 1787, død 13. juli 1855). Deres ægteskab velsignedes med følgende 6 børn: Sophus Børge Bergmann, Jette, Emilie, Fanne, Konstanse og Nanne. — Voss hørte nærmest til den rationalistiske retning, og paa prædikestolen talte han ofte om kartoffelavl og kvægavl o. l. — Medens han var præst her, begyndte det åndelige liv at røre sig, og dette havde i ham en af sine bitreste modstandere. Han døde den 11. November 1841.

Søren Niels Peter Hasle blev født i København d. 21. maj 1814, hvor hans fader var overretsprokurator. Han var en broder til den senere kendte folke- og landstingsmand Theodor Hasle. Efter at have taget embedseksamen giftede han sig med en datter af naturforskeren H. K. Ørsted, men deres ægteskab varede kun kort. I 1842 blev Hasle sognepræst i Asnæs, hvor han var i 48 år. Han var her personlig afholdt omtrent af alle, og mange kom til ham og blev hjulpe med råd og dåd. I flere år var han provst og blev i 1886 udnævnt til ridder af dannebrog.

Hasle var, om end ikke hørende til den grundtvigske retning,

dog altid venlig stemt for det nye, der kom frem fra denne side; som et bevis herfor skal meddeles nogle ord, som han ved indvielsen af Asnæs forsamlingshus stærkt bevæget udtalte: »Jeg kan som gammel mand ikke følge med i alt det nye i vor tid. Men dette her er jeg glad ved og ser er noget godt. Vel vil der her falde mangt et ubetænksomt ord; dog det er et af frihedens bedste goder at ordet kan lyde frit.« — —

I året 1882 indviede han korskirken i Vallekilde, og deltog forevrigt i flere festlige lejligheder, som holdtes på højskolen.

Hasle døde d. 7. september 1890 og blev jordfæstet på Asnæs kirkegård under ualmindelig stor deltagelse.

Den 2. december s. år blev Hans Dahlerup kaldet til embedet. Han havde forhen været præst i Skørpinge og Fordrup ved Slagelse.

Almueskolens historie.

I gamle dage, d. v. s. for ca. 100 år siden, var der kun få landsbyskoler her i landet. Ved kirkerne var der ansat »degne«, men disse betragtedes i et og alt som gejstlige personer, vel i grunden, som man senere har været ondskabsfuld nok til at sige, »som halen af gejstligheden«.

Disse degne havde ganske vist også nogen forpligtelse med hensyn til almuens undervisning, men den var meget fin. De kirkelige forretninger, og da navnlig kirkesangen, anså de, som Holbergs Per degn, for deres væsentlige bestilling; derimod var almuebørnenes undervisning for dem kun en biting. Ved gudstjenesten fra prædikestolen bekendtgjordes det, at den eller den dag vilde »sognedegnen« komme til den by for at overhøre ungdommen. Hos en eller anden gårdmand var der da i en lo eller vel ogsaa enkelte gange i en storstue en plads, hvor degnen kunde samle byens ungdom omkring sig. Degnen stod da op på en stol eller et bord, og nu begyndte overhøringen. Det gjaldt om at få Luthers lille katekismus indpisket i børnene, så at de kunde blive konfirmerede; thi hvis de ikke nogenlunde kunde den lille katekismus, kunde de ikke komme til alters eller blive gifte. Han begyndte da med budene, forelæste dem enkeltvis, og i kor måtte børnene gjengive dem efter ham! Der var altid en del klodrianer, som ikke kunde følge med, og de måtte da blive oversiddere, blive siddende og læse på Luthers den lille, medens de andre gik hen og fik sig en svingom; thi det hele endte sædvanlig med en fest, hvor degnen sammen med byens gårdmænd hver fik sig en rus, medens de unge morede sig ved dansen, enten i loen eller storstuen. Men der var tit nogle tungnemme, som efter en sådan undervisning ikke fik katekismen ind, og derfor stadig,

ofte til de var indtil 25 år, måtte gå til overhøring hos degnen, uden at få lov til at indstille sig til konfirmation. At her overfor de mere formuende gårdmænds sønner og døtre var anledning for degnen til at forskafe sig en ekstra indtægt, kan man ikke betvivle! thi degnene var den gang dårlig aflagte.

Hist og her var der vel nok indrettede skoler, men for at skoleholderen kunde leve, måtte han sædvanlig ved siden af drive et håndværk. Der var således mange håndværkere, f. eks. smede, som tillige var skoleholdere.

De skoler som var ældre end Frederik den fjerdes 240 skoler, stod både med hensyn til bygning, indretning og lærerlønning langt tilbage for disse, og på flere egne er endnu Frederik den fjerdes skoler de bedst indrettede og rummeligste.

De har alle grundmur og tegltag, og hver af dem kostede over 500 rdl. at opføre. Den første, der blev bygget, var skolen i Gentofte, som således er mønsterbygning for de senere opførte. De havde alle forstue, skolestue, dagligstue, sovekammer, køkken og spisekammer samt de fornødne udhuse til køer, får o. s. v. Værelserne synes at have været ret pynteligt indrettede; der var således malet vers over alle de indvendige døre i skolehuset. Over sovekammerdøren stod der skrevet:

»Sødt og rolig kan vi sove,
dagens møje glemmes her,
Gud og kongen må vi love,
nattero det bedste er«.

Vil man nu undersøge, hvor store fremskridt vi siden Frederik den fjerdes tid har gjort med hensyn til gode og tidssvarende skolebygninger, da bliver man unægtelig ikke så lidt skuffet. Vi har ganske vist fået skoler overalt, ofte mange i hvert sogn, men deres indretning og udstyr er i det hele såre tarveligt. Det er vel nu dog få steder så simpelt som i begyndelsen af dette århundrede; thi da bestod landsbyskolernes gulv sædvanlig af kampesten eller i det højeste af teglsten. Fra forstuen førte en dør til skolestuen og en anden til skorstensrummet, hvorfra der fyredes i bilæggerovnen, som stod inden for døren. Samme skorstensrum anvendtes tillige af flere »degne« som fængsel for en eller anden uartig dreng. Skolebordene stod ved hver af skolens langsider på pæle, som var nedrammede i jorden, og bænkene foran stod ligeledes fast på pæle i jorden. Når børnene arbejdede ved bordene, vendte de ansigtet imod væggen og ryggen imod skolestuen; blev de katekiserede, vendte de sig med ansigtet imod skolestuen og havde da rygstød mod bordets kant. Drengene sad ved den ene side og pigerne ved den anden.

Skolelærerne i Asnæs sogn.

Den første skolelærer, der var i Asnæs, hed Sørensen. I den tid kom børnene fra hele sognet hertil, ikke for at få en god og sund oplysning; thi det kunde han ikke give dem; men de mødte der mest af tvang eller for at bruge et eller andet puds med den tørre gamle »degn«.

Erik Endvoldsen blev født den 10 decbr. 1810. I sin ungdom tjænte han på Dragsholm. Senere blev han hjælpelærer i Fårevejle, hvorfra han kom til Asnæs. Han omtales som en meget stræng lærer, der kun med hånsord og tamp vilde indprente kundskaber i børnene. Det var derfor også gjerne børnenes ønske, at de kunde blive færdige med at gå i skole og lægge deres bøger til side for ikke at se dem mere.

Hans Peter Larsen kom som hjælpelærer til skolen 1868 og blev kaldet til embedet d. 16. november 1872. Han er født den 17. oktober 1845 i Neksø på Bornholm.

Rasmussen var den første lærer, der var i Høve. Han var en husmandsøn fra Jyderup i Vig sogn. I året 1864 flyttede han til Nykøbing, hvor han henlevede sine sidste dage.

Derefter kom Rosendal, som senere skal blive omtalt. Han døde i året 1878. Ved hans jordfæstelse på Asnæs kirkegård holdt højskoleforstander Trier en smuk mindetale over ham.

C. C. Tscherning blev født den 15. decbr. 1839. Han var en kort tid lærer i Fårevejle og kom senere til Veddinge. I året 1878 blev han kaldet til embedet i Høve, hvor han døde d. 12. Decbr. 1885.

Derefter kom N. T. J. Høberg, som er skolens nuværende lærer.

—•••••—

Anden afdeling.

De gudelige forsamlinger.

I begyndelsen af dette århundrede forkyndtes fra de fleste prædikestole her i landet en kold og mat moral-filosofi, en saft- og kraftløs dydelære, »en naturalistisk vantro«, i stedet for evangeliet om nåden ved troen på verdens frelser. — Kirkerne stod derfor næsten alle tomme.

De folk, der havde syn for noget højere, søgte derfor opbyggelse i hjemmets stilhed. Snart søgte ligesindede sammen til slig opbyggelse, og således opstod tid efter anden de såkaldte »gudelige eller hellige forsamlinger«, der snart blev en sådan torn i øjet på mange præster, at de skræmmedes op af deres søvn og påkaldte — den verdslige øvrigheds harm mod »de hellige«, hvis statsfarlige brøde bestod i, at de i forening søgte at opbygge hinanden ved bøn, salmesang og læsning i Guds ord eller en åndfuld prædiken i Luthers, Brokmands eller H. Müllers postille.

I slutningen af trediverne begyndte de gudelige forsamlinger i Asnæs sogn. — Skrædder Jens Jensen i Asnæs var i København bleven påvirket af en student Cl. Chr. Harmsen, som for flere år tilbage havde været i Odsherred og holdt gudelige forsamlinger. I Jens Jensens hjem blev der ofte holdt små sammenkomster, hvor der kom nogle af de opvakte for at samtale og synge af Kingos salmer.

Der begyndte nu at komme flere lægprædikanter her på egnen. En af de første var Jens Larsen fra Kirkeværløse. Han var ualmindelig begavet, ikke blot som evangelisk taler, men også som sanger i forsamlingerne. Der skete store opvækkelser i den tid ved

hans taler både her og andre steder i landet, hvor han kom hen. Senere kom han til Bornholm og gav det første stød til den bekendte bornholmske opvækkelse. — En anden lægprædikant, som kom hertil, var den blinde Jens Dyrholm. — Senere kom Peder Pederson fra Uggerløse-Nyrup, som nærmest sluttede sig til den pietistiske retning. — Lars Møller fra Skorpinge, kom også enkelte gange her på egnen og talte ved forsamlingerne.

De opvakte måtte ofte lide hån og spot, men ellers fra øvrighedens side blev der ikke gjort noget skridt til at modarbejde dem.

Der var trods pietismens mørke dog en lys og glad stemning over disse folk, når de i en lille vennekreds kunde tolke deres følelser ud i sang og tale. De af dem, der her var med, som endnu lever, glæder sig ved mindet om de hyggelige timer, de har tilbragt i disse forsamlinger.

Højskole- og friskolebevægelsen.

Hvad solskin er for det sorte muld
er sand oplysning for muldets frænde,
langt mere værd end det røde guld,
det er sin Gud og sig selv at kende.
(Grundtvig.)

Efter sønderjyllands tab i 1864 begyndte højskole- og friskolebevægelsen at røre sig her i landet. Hovedmanden for denne sag var Kristen Kold, som efter sin udenlandsrejse begyndte sin højskole i Ryslinge præstegård.

Den 1. novbr. 1865 begyndte E. Trier en højskole i Vallekilde. — Det gjaldt da først om for ham at vinde venner for denne sag, der paa egnen. Første gang han kom til Asnæs sogn, besøgte han almueskolelæreren Rosendal i Høve, hos hvem han fandt et tilknytningspunkt, hvor han engang holdt et møde om højskolesagen. Dette gav anledning til, at der senere blev skrevet en opfordring i »Nykøbing avis« til forældrene om at lade deres unge sønner nyde gavn af den undervisning, som bødes dem på Vallekilde højskole. — På mødet blev det gjort gældende, hvor vigtigt det var, nu da Frederik den syvendes grundlov blev angrebet, gjaldt det om, at ungdommen kunde blive vel oplyst, så at den kunde blive selvstændig nok til at tage del i kampen, og at det gjaldt at få — ikke en oplysning, der gjør, at dens bærere hæver sig over det menige folk og stiller sig fjendtlig mod dette — ikke en kundskab, der opløser — men en oplysning, der indplanter kærlighed til fædreland, modersmål, og til det danske folk. — Opfordringen var underskrevet af gmd. V. Ejlertsen, J. F. Jensen, Niels Rasmussen fra Asnæs, gmd. J. Hansen, P. Jensen og lærer Rosendal fra Høve.

Vallekilde højskole blev nu mere og mere et brændpunkt for det åndelige livsrøre i Odsherred. Om søndagen, når Trier talte, kom mange, særlig fra Asnæs sogn, dertil. Men et samlingssted blev det endnu mere, da her i 1882 blev oprettet en valgmenighed med pastor Hoff i Ubberup som præst.

En af talsmændene for den grundtvigske retning i Odsherred var Rosendal i Høve. Han var indtil 1864 lærer i Tønder, men blev da af tyskerne fordreven herfra. Han var i sin ungdom bleven påvirket af de såkaldte »klosterbrødre«, men nærmede sig senere mere og mere den grundtvigske retning.

Rosendal var en mærkelig sammensat natur. Han var om end stående i statsskolens tjeneste, dog en talsmand og bærer for friskolen og lod selv sine børn gå dertil. Når en eller anden god sag kom frem, var han gjerne en af de første til at arbejde for den. Han var, trods sine fejl og mangler, dog en ædel og djærv natur, hvis minde længe vil leve i Asnæs sogn som en af de bedste talsmænd for et frit folkeliv.

Efter krigen 1864 blev der ofte holdt folkefester rundt om i landet, hvor store skarer samlede sig at høre et godt ord.

I Høve skov, som er smukt beliggende ved Sejerøbugten, blev nu en samlingsplads for omegnens folk. En af de første fester, her holdtes, var den 6. juli 1865. Der talte Hoff for fædrelandet, Trier om vort fremtidshåb, Rosendal for kongen og Tranberg talte for Sønderjyderne.

Det var i året 1852 at K. Kold begyndte sin friskole ved højskolen i Dalby på Hindsholmen. Han udtalte engang om friskolen følgende: »Borneopdragelsen er forældrenes sag. Dette ansvar må staten ikke tage fra rette vedkommende, og fader og moder må ikke skyde det fra sig. Det er jo her i Danmark bleven en meget almindelig mening, at når forældrene blot sørger for klæder og mad til bornene, så har de ikke stort mere at gøre som opdragere; den åndelige side af opdragelsen tager staten sig af, og herfra må forældrene helst holde deres fingre. Men denne opfattelse er så forkert, som noget i verden kan være. Nej, danske forældre må lære at sige, ja sige med hele hjærtets alvor og varme: »Den vigtigste side af vore børns opdragelse vil vi ikke overlade til en fremmed magt, der ikke elsker og ikke kan elske de små, som er os betroet. Vi holder af dem, og derfor kan vi bedst opelske dem; i en så vigtig sag vil vi ikke træde til side og blot nøjes med at se til. Vi overtager det hele og fulde ansvar for vore børns opdragelse; og trænger vi til hjælp, så vil vi selv skaffe denne hjælp, staten må helst holde sine fingre der fra«.

En anden gang udtalte Kold følgende: »På mine vandringer

omkring i Danmark har det tit slået mig, at den gamle i kakkelovnskrogen, som aldrig havde gået i almueskolen, i reglen var mere livlig og frisk, hjertelig og troende, åndsberørt og poetisk anlagt, mere åbenhjærtet og mindre mistæksom, end den midaldrende, der havde gået i almueskolen og var bleven slem tørt, udmarvet og åndsforladt i denne kedelige trædemølle.¹

Disse og flere træk af Kold kan give os den bedste forståelse af den ånd, der går igennem den frie skole.

På Fyn oprettedes de første friskoler, med understøttelse af »selskabet for den danske almueskole«, for hvilket provst J. V. Bloch i Kerteminde var formand.

I året 1874 var der en lille kreds i Høve og Åstofte, der sluttede sig sammen for om muligt at få oprettet en friskole. De ledende mænd for dette var gårdejerne Peter Jensen, Niels Jensen og Peter Sørensen fra Høve.

Den 12. september s. år indviedes skolen i Niels Povlsens gård i Høve. Men året efter blev der rejst en smuk bygning til friskole midt i byen. — Den første lærer her var H. J. Hansen, som havde været på Gedved seminarium. Efter ham kom A. Albrechtsen. De holdt begge aftenskole for egnens ungdom, og levede sig godt sammen med folk her på egnen.

I friskolen blev der særlig i de første år ofte holdt folkemøder, hvor flere bekendte mænd kom og talte. Det var nu en tid, hvor kræfterne gærede og brødes, særlig i friskolekredsen, og den ene gode sag blev bragt på bane efter den anden. Der står i sangen:

›lad det bryde, lad det gære,
stem ej strømmen, tål dens brag
den skal bære
grøde til en sommerdag!«

Der blev engang sammenkaldt til et møde for om muligt at få oprettet en valgmenighed ved friskolen, men denne sag strandede af mangel på tilslutning.

Friskolen og hele den vågnende opvækkelse, der her i sognet var kommen frem, havde også mange bitre modstandere, der kun vidste at nedtrampe og fortræde, hvad der var ædelt og skønt. De kaldte dem spotvis de »hellige« og sagde om dem, at de mente at være bedre end andre mennesker. Men med spot og hån kommer man ikke langt, og hvad der har en god tanke bag sig, vil dog nok komme frem.

En af friskolens varmeste venner var provst J. Victor Bloch i Vig, der bl. a. holdt foredrag ved dens indvielsesfest.

I året 1888 brændte friskolebygningen, hvorefter der sidste

¹ Efter: »Bidrag til K. M. Kolds levnedstegning ved K. R. Stenbæk«.

efterår blev bygget en ny på en anden plads der i byen. Her fra er der en dejlig udsigt ned over Høve skov og det blånende hav, hvor bag ved Sællands odde rager ud.

Efter den ulykkelige krig og tabet af Sønderjylland, der bragte den dybe, bitre alvor så stærkt frem hos en stor del af det danske folk, greb tanken om ungdommens frivillige øvelse i våbenbrug mange fædrelandssindede mænd, og dette gav sig udslag i arbejdet for skyttesagen hele landet over. Det var i denne for skyttesagen så mindeværdige tid, at det lød til Danmarks ungdom: »Vor styrke må vi, næst Guds hjælp, søge først og fremmest i os selv. Først når vi besidder den ånd, at vi vil stræbe ved alle midler at hævde vor selvstændighed, først når det hele folk er besjælet af den vilje, at sælge sit liv så dyrt som muligt, og hvis det skal falde, da at falde med ære, først da er folket værdigt til at bestå.« At denne tanke fandt genklang viste sig i arbejdet for skyttesagen både her og andet steds.

Det var i begyndelsen af halvfjerdserne at der i Asnæs sogn blev dannet en skytteforening.

Der blev her og andre steder i amtet, særlig i de første år, ofte holdt fester med stor tilslutning fra befolkningens side. Der er mangan en gammel skytte, der endnu den dag i dag med glæde mindes og husker det, som var det sket i går, disse fester, hvor sangen lød så jublende frisk, alle de dejlige skyttesange som da skænkedes folket af flere af vore digtere. Ja, det var en skøn tid; det er der ingen, som har været greben af den fædrelandsfølelse, som da var så stærkt oppe iblandt danske skytter, der vil nægte. Der var en egen løftet stemning over disse sammenkomster, når skytterne sang: »I vor barndom vi hørte kartovernes brag«, »Til våben, brødre! tag bøssen fat«, og mange flere skyttesange, men også en stor alvor og dyb vemod i sindene, når der taltes ved slige lejligheder om Sønderjylland, og der blev sunget:

»Brat af slaget rammet,
kastet hårdt til jord,
ligger brudt og lammet
du vor gamle Mo'r:
Har du anden tanke
nu end »lid og tål«,
så forkynd, o Danmark,
mig dit fremtidsmål.«

Ja, når denne sang sluttede så gribende: »Sønderjylland vundet, det er Danmarks mål!«, da kunde man være vis på, at det gik så dybt i mangan ungersvends sind, ja mangan ældres med, at det fik

hjærtet til at gløde og øjet til at tindre, så den ild, der da tændtes i deres indre over for fædrelandets ve og vel, sluktes aldrig senere.

I året 1883 blev der i Asnæs rejst et øvelses- og forsamlingshus, hvor egnens folk kunde samles til oplysende foredrag, og de unge skytter til her

»at styrke hjærtet og ruste hånden
til dansk og stor og til herlig id,
til Danmarks frelse i nødens tid«.

